

Dokumenttyp: Riktlinjer
Diarienummer: SN-2024/55
Beslutande nämnd: Socialnämnden

Riktlinjer för arbete mot våld i nära relationer

Beslutsdatum:
Giltighetstid: Tills vidare
Aktualitetsprövning: 2027
Dokumentansvarig:
Kontor: Vård och omsorgskontoret

Innehåll

Inledning	4
Socialnämndens mål	4
Syfte	5
Omfattning	5
Termer och begrepp	5
Våld i nära relationer	7
Normaliseringsprocessen	8
Målgrupper	8
Vuxna som utsätts för våld av närstående	8
Särskild utsatthet eller sårbarhet	9
Funktionsnedsättning	9
Missbruk och beroende	9
Hedersrelaterat våld och förtryck	10
Äldre	10
HBTQI	10
Barn som utsätts för våld och/eller bevittnar våld av eller mot närstående	11
Personer som utövar våld mot närstående	12
Socialnämndens ansvar	12
Ansvarsfördelning inom Socialnämndens verksamheter	12
Ansvar för vuxna	13
Ansvar för barn	13
Ansvar för öppenvårdsinsatser	13
Samverkan	13
Intern samverkan	13
Extern samverkan	14
Lex Sarah	14
Bemötande	14
Tolk	15
Kompetens	15
Vägledning för att upptäcka våldsutsatthet	15
Vägledande material	16
Skyddade personuppgifter	16
Polisanmälan	16
Vuxna	16
Barn	16
Riktlinjer för handläggningen av våldsutsatta vuxna	17

Förhandsbedömning	17
Utredning	17
Riskbedömning	17
Dokumentation	18
Insatser	18
Insatser till våldsutsatta.....	18
Tillfälligt boende.....	18
Skyddat boende.....	18
Stadigvarande boende.....	18
Öppenvårdsinsats.....	18
Ekonomiskt bistånd	19
Insatser från andra.....	19
Uppföljning och omprövning	19
Underlag för analys	19
Riktlinjer för handläggningen av våldsutsatta barn eller barn som bevitnat våld	20
Förhandsbedömning	20
Utredning	20
Riskbedömning	20
Dokumentation	21
Insatser	21
Barnahus	21
Tillfälligt boende eller placering.....	21
Ekonomiskt bistånd.....	22
Uppföljning och omprövning	22
Underlag för analys	22
Riktlinjer för handläggningen av våldsutövare	22
Förhandsbedömning	23
Utredning	23
Dokumentation	23
Förhållningssätt.....	24
Insatser	24
Insatser till våldsutövare	24
Öppenvårdsinsats.....	24
Insatser från andra.....	24
Uppföljning och omprövning	25
Underlag för analys	25
Rutiner	26
Referenser	26

Inledning

Att bli utsatt för våld i nära relationer är en kränkning av de mänskliga rättigheterna och ett betydande folkhälsoproblem. Det strider mot grundläggande principer om respekt, jämlikhet och säkerhet. Insatser behövs på olika nivåer i samhället och av olika myndigheter och aktörer för att motverka våld i nära relationer. Insatser behövs för dem som utsatts för våld, barn som sett, hört eller utsatts för våld och för dem som utövar våld. Riktlinjerna utgår ifrån föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer. Författningen riktar sig till socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården.

Socialstyrelsens föreskrifter har uppdaterats med hänvisning till att det i Offentlighets- och sekretesslagen (OSL) och Patientsäkerhetslagen (PSL) finns bestämmelser som gör det möjligt för socialtjänsten och hälso- och sjukvården att under vissa förutsättningar lämna uppgifter till Polismyndigheten som rör en enskild eller en närstående till den enskilde i syfte att förebygga att det mot den närstående begås ett allvarligare vålds-, frids- eller sexualbrott¹.

I Hälso- och sjukvårdslagen (HSL, 2017:30) kap. 5 §7 och i patientsäkerhetslagen (2010:659) kap. 6 §5 framgår bestämmelser om att barns behov av information, råd och stöd särskilt ska beaktas inom hälso- och sjukvården om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med utsätter eller har utsatt barnet eller en närstående till barnet för våld eller andra övergrepp. Dessa bestämmelser avser hälso- och sjukvården, men påverkar socialtjänstens verksamheter.

Socialnämndens mål

Socialnämnden ska enligt Socialstyrelsens föreskrifter fastställa mål för arbetet med våldsutsatta och barn som bevittnat våld². Socialnämndens i Knivstas mål är att:

- de som utsätts för, bevittnar och utövar våld i nära relationer ska erbjudas skydd, råd och stöd
- barns situation ska alltid vara prioriterad
- våldsutsatta vuxna och barn eller barn som bevittnat våld, men som aktualiserats inom socialnämnden av annan orsak, uppmärksammas och får adekvat stöd
- socialnämndens anställda ska ha grundläggande kompetens om våld i nära relationer genom regelbundna utbildningsinsatser
- socialnämndens anställda ska ha god kännedom om riktlinjerna och arbeta efter uppgjorda rutiner
- arbetet vid våld i nära relationer ska ske i samverkan, internt och externt
- socialnämnden ska ge information om vart man vänder sig vid våld i nära relationer
- socialnämnden ska analysera om utbudet av de insatser som erbjuds vid våld i nära relationer svarar mot behoven
- alla anställda inom socialnämndens verksamheter ansvarar för att upptäcka våld i nära relationer

Målen ska medverka till

- att alla våldsutsatta och barn som bevittnat våld erbjuds hjälp och stöd i ett akut skede
- ökad kunskap om våld i nära relationer genom fortlöpande kompetensutveckling
- att våldsutsatta och barn som bevittnat våld uppmärksammas i ett tidigt stadium
- att våldsutövare uppmärksammas och motiveras till behandling
- ett gott bemötande av våldsutsatta vuxna och barn
- ett gott bemötande av barn som bevittnat våld
- en god samverkan inom förvaltningen
- en god samverkan med andra huvudmän, ideella organisationer och privata verksamheter

¹ 10 kap. 18 c § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL.

² HSLF-FS 2022:39 2 kap. 1§

- ökad kunskap om var utsatta kan få stöd och hjälp
- stöd i ett längre perspektiv för att ge personer möjlighet att förändra sin och i förekommande fall sina barns situation

Syfte

Som anställd inom socialnämndens verksamheter möter man i arbetet personer som utsätts för våld av någon nära anhörig och barn som utsatts för och eller bevittnar våld liksom personer som utövar våld. Det är viktigt att man som personal känner trygghet i att våga fråga om våld. Trygghet kommer med kunskap om hur våld i nära relationer uppstår, hur de kan yttra sig och vilka insatser som bör erbjudas till såväl offer som förövare. Det är en svår situation att hantera och det är viktigt att man som anställd har rätt kunskaper, känner trygghet och kan agera utifrån sin yrkesroll.

Syftet med riktlinjen är att

- säkerställa att socialnämnden fullgör sina skyldigheter enligt socialtjänstlagens brottsofferparagraf³ när det gäller våld i nära relationer och att erbjudna insatser är av god kvalitet
- tydliggöra hur socialnämndens verksamheter ska arbeta med våld i nära relationer
- vara ett stöd för medarbetare så att de kan agera rätt utifrån sin yrkesroll

Omfattning

Riktlinjen omfattar alla medarbetare inom Vård- och omsorgskontoret samt utförare av vård och omsorg som Knivsta kommun har avtal med.

Termer och begrepp⁴

Närstående	Begreppet ”närstående” är könsneutralt och syftar på varje person som den våldsutsatta bedöms ha en nära och förtroendefull relation till. Det kan handla om såväl makar, sambor, pojk- eller flickvänner, som föräldrar, syskon, barn eller andra släktingar. Begreppet kan även omfatta andra personer som den våldsutsatta har eller har haft en nära och förtroendefull relation till. Bedömningen om vem som kan betraktas som närstående ska göras utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet. ⁵
Anhörig	Person inom familjen eller bland de närmsta släktingarna.
Funktionshinder	Begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.
Funktionsnedsättning	Nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga.

³ 5 kap 11 § SoL

⁴ Socialstyrelsens termbank <https://termbank.socialstyrelsen.se/>

⁵ Prop. 2006/07:38 s.31

HBTQI	En förkortning för homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner. Det är ett brett begrepp som omfattar såväl sexuella läggningar som könsidentiteter och relationer/sexuell praktik ⁶ .
Skyddat boende	Boende inom socialtjänsten som tillhandahåller platser för tillfällig heldygnsvistelse tillsammans med individanpassat stöd åt enskilda i behov av skydd mot hot våld och andra övergrepp. ⁷

⁶ Nationellt Centrum för Kvinnofrid, nck.se, *Hbtqi-personers utsatthet för våld i nära relationer* (2023)

⁷ 6 kap 1 § SoL

Våld i nära relationer

Våld i nära relationer är i de flesta fall ett mönster av handlingar som omfattar allt från subtila handlingar till grova brott. Våldet kan ta olika uttryck och vara kombinerat mellan olika former av våld och kännetecknas av att det utförs av en närstående till den drabbade. Våldet kan vara svårt att uppmärksamma för utomstående eftersom det ofta sker i hemmet⁸. Nedan listas de våldsuttryck som ingår i Socialstyrelsens utbildningsmaterial⁹

Fysiskt våld	Kan ske exempelvis genom att våldsutövaren biter, knuffar, skakar, river, drar i håret eller bränner offret. Det fysiska våldet kan också bestå av örfilar, knytnävsslag, slag med tillhyggen, knivstick, sparkar och stryptag.
Psykiskt våld	Genom att våldsutövaren exempelvis använder hot, tvång, trakasserier, glåpor och förlöjliganden. Det kan också handla om kontroll och social isolering av den våldsutsatta.
Sexuellt våld	Exempelvis sexuellt påtvingande handlingar som att tvinga den utsatta att se på pornografi, olika typer av sexuella handlingar utan samtycke.
Försummelse	Innebär att den utsatta inte får behövlig hjälp med mat, medicin eller hygien. Den utsatta kan förvägras hjälp att komma ur sängen, få för lite, för mycket eller felaktig medicin.
Social isolering	Frihetsinskränkningar som isolering genom att bli hindrad från att träffa släkt och vänner eller att delta i sociala aktiviteter.
Materiellt våld	Våld som riktas mot ting i syfte att skrämja eller isolera den våldsutsatta. Det kan handla om att slå, skära eller kasta sönder saker av betydelse för denna.
Ekonomiskt våld	Exempelvis kontroll av den utsattas ekonomi eller att denna berövas insyn i den gemensamma ekonomin, ges "fickpeng" eller tvingas att ta kreditlån.
Latent våld	Såsom blickar, kroppsspråk och underförstådda meningar, som bara våldsutövaren, den våldsutsatta och eventuella barn kan förnimma eller förstå. Det latent våldet tvingar fram en anpassning hos de våldsutsatta, vilket kan leda till att våldet förblir osynligt för utomstående.
Våld riktat mot ett funktionshinder	Att våldet riktas mot den våldsutsattas funktionshinder. Detta kan ske exempelvis genom att en blind person får sitt hem ommöblerat utan förvarning, att en person med behov av assistans nekas insats eller att person blir utsatt för grovt psykiskt våld i form av att våldsutövaren underminerar omdömesförmåga och trovärdighet på grund av funktionshinder.

Hedersrelaterat våld och förtryck	Det som utmärker det hedersrelaterade våldet är att antalet våldsutövare som planerar, utövar och sanktionerar våldet är fler. Nätverket kan komma att kontrollera val av partner, hur män och kvinnor ska bete sig samt medverkar vid tvångsgifte.
Digitalt våld	Digitalt våld kan vara att övervaka sociala medier, sprida privata/sexuella bilder, ladda ner applikation på mobilen som gör att hen har koll på vart den utsatta befinner sig och skicka hotfulla meddelanden.

Normaliseringsprocessen

Normaliseringsprocessen¹⁰ förklarar mekanismen bakom att en våldsutsatt inte alltid lämnar den våldsutövande. Till en början handlar det för den våldsutsatta om att anpassa sig efter våldsutövaren för att undvika våld. Anpassningen kan innebära att välja bort aktiviteter eller sociala kontakter för att undvika repressalier. I takt med att den våldsutsattas livsutrymme krymper, krymper också hens självkänsla. Den våldsutsatta börjar gradvis att ifrågasätta sig själv och internaliserar våldsutövarens motiv för våldsanvändningen och ser sig själv som en del av problemet. I mötet med våldsutsatta är det av stor vikt att ha kännedom om våldets normaliseringsprocess, då den kan förklara en del av varför den våldsutsatta, trots våldet, inte lämnar.

Målgrupper

Riktlinjerna gäller våld som sker i nära relationer och innefattar målgrupperna

- Vuxna och barn som utsätts för våld av närstående
- Vuxna och barn som utövar våld mot närstående
- Barn som bevittnar våld av eller mot närstående

Vuxna som utsätts för våld av närstående

I socialtjänstlagen anges att socialnämnden har en skyldighet att skydda alla personer som utsätts för våld av närstående. Det är viktigt att särskilt beakta kvinnors situation eftersom kvinnor ofta är utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående och kan behöva särskilt stöd och hjälp för att kunna förändra sin situation. I paragrafen görs ingen skillnad mellan om det är en man eller en kvinna som begått brottet. Andra stycket tar därför sikte även på fall då en kvinna blir till exempel misshandlad av en närstående kvinna. Bestämmelsen avser dock främst kvinnor som lever eller har levt tillsammans med en man som systematiskt utsätter henne för misshandel och andra övergrepp till exempel av det slag som omfattas av bestämmelsen i 4 kap. 4 a § brottbalken (BrB)¹¹ om kvinnofridsbrott.

⁸ Brott i nära relationer - En nationell kartläggning. Stockholm: Brottsförebyggande rådet; 2014. Rapport 2014:8

⁹ Socialstyrelsen *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld*, 2023.

¹⁰ Lundgren, Eva, *Våldets normaliseringsprocess*, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS, Stockholm, 2004)

¹¹ SFS 1962:700

Svensk och internationell forskning visar att grovt och upprepat våld i heterosexuella parrelationer i de flesta fall handlar om mäns våld mot kvinnor. Samtidigt visar undersökningar att även hetero- och homosexuella män utsätts för våld av sina partner och av andra familjemedlemmar.

Kvinnofridslagstiftningen använder begreppet kvinnovåld och i detta dokument används begreppet partnervåld eftersom riktlinjerna ska gälla för samkönade par och också för de män som drabbas av våld från sin partner. Föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer¹² har utformats med utgångspunkt i 5 kap 11 § SoL¹³ och gäller såväl kvinnor och män som flickor och pojkar. Författningen och de krav som uppställs inkluderar alla som utsätts för våld i nära relationer.

Det framgår av socialtjänstlagen¹⁴ att en enskild som är utsatt för våld eller annat övergrepp har rätt att i förväg ansöka om stöd- och hjälpinsatser i den kommun han eller hon vill flytta och permanent bosätta sig i.

Särskild utsatthet eller sårbarhet

Våld i nära relationer finns inom alla samhällsgrupper, men det är viktigt att beakta den särskilda utsatthet eller sårbarhet som en våldsutsatt kan ha på grund av bland annat

- ekonomisk situation,
- funktionsnedsättning,
- hedersrelaterad kontext,
- kön,
- könsöverskridande identitet eller uttryck,
- missbruk och beroende,
- sexuell läggning,
- tillhörighet till en nationell minoritet,
- utländsk bakgrund, eller ålder¹⁵.

Funktionsnedsättning

Våld mot personer med funktionsnedsättning är ett relativt osynliggjort samhällsproblem och studier visar på att denna grupp är utsatt för våld i högre utsträckning. Bristande kunskap bland yrkesverksamma medverkar ofta till att de våldsutsatta inte får ett bra bemötande eller ett adekvat omhändertagande. Personer med funktionsnedsättning utsätts ofta för våld av sin partner eller en tidigare partner, men förövaren kan också vara till exempel en färdtjänstchaufför, hemtjänstpersonal eller en personlig assistent. Ibland är förövaren dessutom både partner eller nära familjemedlem och den person som är anställd för att ge vård och assistans till den enskilde. Oavsett relationen mellan våldsutsatt och förövare kan det finnas en betydande maktobalans.

Missbruk och beroende

Våldsutsatta med missbruksproblematik är en mångfacetterad grupp i fråga om social tillhörighet och typ av missbruk. Kvinnor med missbruk och beroende är en särskilt utsatt grupp. Detta måste beaktas arbetet för att stödja dem och att motverka våldet. Missbruk kan bland annat leda till hälsoproblem, ekonomiska problem, bostadslöshet och kriminalitet. Att utöver detta utsättas för övergrepp i form av psykiskt, fysiskt och sexuellt våld gör att denna grupp och framför allt kvinnor är i behov av särskilda stödinsatser. Ytterligare en faktor som är specifik för kvinnor som lever i missbruk är att de ofta utsätts för våld av flera olika förövare. När man talar om våld mot kvinnor är beroendet av den våldsutövande partnern ett centralt tema för att förstå de processer som kan äga rum i en nära relation. Kvinnor med missbruksproblem har oftare svårare att bryta upp från

¹² HSLF-FS 2022:39

¹³ SFS 2001:453

¹⁴ 2 a kap. 8 § 2 SoL

¹⁵ 5 kap. 11 § SoL HSLF-FS 2022:39

våldspräglade relationer då partnern kan vara den som förser henne med droger och därmed upprätthåller hennes missbruk. Partnern kan också fungera som ett skydd för kvinnan mot andra förövare, speciellt om det är partnern som tillhandahåller bostad. Det blir då ytterligare en faktor som gör det svårare för kvinnan att bryta upp. Det förekommer även att den våldsutövande på olika sätt försöker hindra sin partner från att få hjälp med sitt missbruk för att på så sätt förhindra att hon bryter upp från relationen.

Hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhällsproblem som kränker och begränsar främst flickors och unga kvinnors men även unga mäns och unga hbtq-personers grundläggande fri- och rättigheter¹⁶. Hedersrelaterat våld kan utövas i form av fysiskt, sexuellt eller psykiskt våld samt i social isolering, materiellt våld eller vanvård. Det finns dock också några särskilda kännetecken för hedersrelaterat våld.

Hedersrelaterat våld

- har sin grund i den strukturella maktobalansen mellan män och kvinnor i samhället
- uppstår för att skydda eller återupprätta en familjs eller en större släkts heder och sociala anseende
- familjens eller släktens heder anses främst vara avhängigt flickors och kvinnors kyskhet, men också allas beteende enligt strikt definierade könsroller
- sanktioneras av ett kollektiv och utövas även ofta av flera, där de utsattas familjemedlemmar/närstående i regel spelar en avgörande roll
- är ofta planerat
- riktar sig främst mot flickor och kvinnor, men även pojkar och män utsätts
- kan drabba hbtqi-personer speciellt hårt

Skillnaden mellan våld i nära relationer och hedersrelaterat våld ligger delvis i intentionen. Hedersrelaterat våld utövas för att bevara eller återställa en släkts eller en familjs heder. Denna heder är främst avhängig kvinnornas kyska beteende, där sex innan äktenskapet är absolut förbjudet. Vidare sanktioneras hedersrelaterat våld kollektivt och utövas ofta av fler än en person. Dessutom finns det våldsuttryck som är specifika för hedersrelaterat våld. Dessa är könsstympning och tvångs gifte¹⁷

Äldre

Forskning som berör våld i nära relationer utesluter ofta äldre personer över 65 år. Våld mot äldre kan börja i samband med sjukdomar och funktionsnedsättning, eller vara en fortsättning på det våld som pågått sedan länge. Undersökningar visar att äldre har svårt att tillgodogöra sig lagliga rättigheter eftersom de ofta saknar tillgång till kunskap och informationsteknik. En våldsutsatts trovärdighet kan påverkas negativt om personen exempelvis har en demenssjukdom. Detta kan också försvåra ett uppbrott samt påverka det stöd och den hjälp en äldre våldsutsatt får från samhället¹⁸. Våld mot äldre har många beröringspunkter med annat våld i nära relationer, men innebär även viktiga skillnader då äldre personer i många avseenden är en mer sårbar grupp. Ofta befinner sig personen i beroendeställning, vilket minskar möjligheten att söka hjälp. Beroendeställningen gör särskilt äldre kvinnor extra sårbara, då skador så som ben- och armbrott och blåmärken kan tolkas som åldersrelaterade skador.

HBTQI

Våldet som förekommer i samkönade relationer blir ofta osynligt och uppmärksammas inte i samma utsträckning som annat våld. När våld riktas mot en hbtqi-person inom en nära relation kan förövaren fokusera på partners hbtqi-identitet som en form av våldsutövande. Förövaren kan

¹⁶ Regeringens proposition 2019/20:131

¹⁷ Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer, Socialstyrelsen (2020)

¹⁸ Socialstyrelsen, *Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld*, 2021.

isolera och bryta ner partnern genom exempelvis hot om att avslöja deras hbtqi-identitet om de inte lever öppet. Förövare kan också utnyttja den våldsutsattas rädsla att möta fientlighet på grund av hbtqi-identiteten eller medvetet använda fel pronomen för sin partner.

Stereotypa föreställningar om kön kan påverka hur våldsutsatta hbtqi-personer bemöts när de söker hjälp från vården eller socialtjänsten. Det kan råda förutfattade meningar som gör att omgivningen missar utsatta män, på grund den traditionella uppfattningen att män är starka och därför inte kan vara offer för våld i nära relationer och sexuellt våld. På samma sätt kan det vara svårt för omgivningen att se att kvinnor, som traditionellt anses vara fysiskt svaga och icke-aggressiva, kan utöva allvarligt fysiskt våld mot någon annan. Det kan också innebära svårigheter för den våldsutsatta personen att se sig själv som utsatt för våld och sin partner som förövare, eftersom det inte överensstämmer med samhällets bild av offer och förövare.

Ökad kunskap om hbtqi-personers utsatthet för våld i nära relationer, samt de specifika uttryck och mekanismer som våldsutövningen kan ha, är viktigt för att våldsutsatta personer ska tas på allvar och bemötas på ett sätt som tar hänsyn till den specifika sårbarhet som hbtqi-personer kan uppleva¹⁹.

Barn som utsätts för våld och/eller bevittnar våld av eller mot närstående

Enligt socialtjänstlagen ansvarar socialnämnden för att ett barn som utsatts för brott och barnets närstående får det stöd och den hjälp som de behöver²⁰.

Barn som lever i familjer där det förekommer våld riskerar allvarlig fysisk och psykisk ohälsa. Det finns en stark koppling mellan att bevittna våld och att själv utsättas för våldet²¹. Barn som bevittnat våld innefattar de barn som sett eller hört våld, samt de barn som förstått att våld ägt rum. Barn som bevittnat våld i sina familjer har rätt att få hjälp enligt Barnkonventionen²². I konventionen framkommer att barn som utsatts för någon form av övergrepp och utnyttjande har rätt till psykisk och fysisk rehabilitering och social återanpassning. Barn som bevittnat våld inkluderas i denna grupp. Barn som lever i familjer där det finns våld mellan föräldrarna är en riskgrupp för att utveckla hälsoproblem under barndomen men också i vuxenlivet. Dessa barn löper också en högre risk att utveckla emotionella och beteendemässiga problem såsom ångest, depression, svaga skolprestationer, låg självkänsla och fysiska hälsoproblem.

I de uppdaterade forskrifterna från 2022²³ betonas att begreppet nära relationer även innefattar syskonrelationer eller relationer där ett barn är del av en parrelation. Även hedersrelaterat våld ingår i begreppet.

Personal som i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd är skyldiga att genast anmäla det till socialnämnden²⁴.

¹⁹ Hbtqi-personers utsatthet för våld i nära relationer, Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK)

²⁰ 5 kap. 11 § SoL

²¹ Våld i nära relationer, Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården Socialstyrelsen (20023)

²² SFS 2018:1197

²³ HSLF-FS 2022:39

²⁴ 14 kap. 1 § SoL

Personer som utövar våld mot närstående

Insatser som riktar sig till våldsutövare är en viktig del i arbetet för att bekämpa och förebygga våld. Socialnämnden har ett ansvar för att ta ett helhetsgrepp om frågan och se till att hela familjen får den hjälp och det stöd som respektive person behöver. Socialnämndens ansvar för våldsutövare anges i socialtjänstlagen

5 kap 11 a § Våldsutövare

11 a § Till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsätter eller har utsatt närstående för våld eller andra övergrepp ska ändra sitt beteende. När socialnämnden fullgör uppgiften ska nämnden särskilt beakta säkerheten för den som utsätts eller har utsatts för våld eller andra övergrepp och dennes närstående. Lag (2021:645)²⁵

Socialnämnden ska utifrån detta erbjuda våldsutövare insatser som syftar till att de förändrar sitt beteende och upphör med att utöva våld.

Socialnämndens ansvar

Det framgår av socialtjänstlagen²⁶ att kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Socialnämndens ansvar att ge stöd och hjälp är oberoende av om det gjorts någon polisanmälan eller inte. Socialnämnden ska kunna erbjuda hjälpinsatser av olika slag i ett tidigt stadium till den som behöver det, oavsett om de är brottsoffer eller inte. Socialtjänstens skyldigheter gentemot brottsoffer påtalas särskilt i socialtjänstlagen.²⁷ Socialtjänsten har alltså ett ansvar för att stödja och hjälpa dem som utsatts för brott och bör bedriva ett aktivt arbete med detta. Även anhöriga till den som har utsatts för brott kan vara i behov av stöd och hjälp.

Hälso- och sjukvårdens olika verksamheter har en viktig roll för att upptäcka och uppmärksamma våld. Hälso- och sjukvården ska också verka för att våldutsatta personer erbjuds vård och omvårdnad och kan också behöva hänvisa dessa personer till hjälp från andra aktörer. I socialstyrelsens bestämmelser²⁸ när det gäller hälso- och sjukvården finns ett krav på att hälso- och sjukvårdspersonalen särskilt ska beakta ett barns behov av information, råd och stöd om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med utsätter eller har utsatt barnet eller någon närstående till barnet för våld eller andra övergrepp. Det finns också en sekretessbrytande bestämmelse²⁹ som gör det möjligt för både socialtjänsten och hälso- och sjukvården att under vissa förutsättningar lämna uppgifter till Polismyndigheten i syfte att förebygga att det begås allvarligare vålds-, frids- eller sexualbrott mot närstående.

Ansvarsfördelning inom Socialnämndens verksamheter

Enligt Socialstyrelsens föreskrifter ska socialnämnden fastställa var ansvaret ligger för att utreda, fatta beslut och följa upp ärenden som gäller våldutsatta vuxna och barn, samt barn som bevittnat våld. Varje medarbetare ansvar för att uppmärksamma våld och hjälpa den enskilda att få kontakt med den enhet där denna kan få mer hjälp.

²⁵ Socialstyrelsen 2021, meddelandeblad nr 5/2021

²⁶ 2 kap 2 § SoL

²⁷ 5 kap. 11 § SoL

²⁸ HSLF-FS 2022:39

²⁹ 10 kap. 18 c § OSL

Ansvar för vuxna

Ansvar för handläggningen av vuxna våldsutsatta och vuxna våldsutövare ligger hos Vuxenenheten. I de fall där det finns barn i familjen ska barnperspektivet alltid användas, då det i Socialtjänstlagen³⁰ anges att det är särskilt viktigt att säkerheten för den som utsätts eller har utsatts för våld eller andra övergrepp, samt dennes närstående, särskilt beaktas. Insatser för våldsutövande vuxna beviljas av Vuxenenheten när behovet finns. Om det bedöms vara för barnets bästa kan även insatser till en våldsutövande vuxen beviljas utifrån barnets behov. Denna insats beviljas då av vuxenenheten.

Ansvar för barn

Det är enheten Barn och Unga som ansvarar för att utreda, fatta beslut och följa upp insatser när det gäller barn som bevittnat eller utsatts för våld.

Ansvar för öppenvårdsinsatser

Det är enheten Råd och Stöd som ansvarar för utförande av öppenvårdsinsatser såsom samtalsstöd, råd och stöd, både till vuxna och barn, våldsutsatta och våldsutövare.

Samverkan

Socialnämnden ska fastställa var i verksamheten ansvaret för den interna och extern samverkan ska ligga³¹. Socialchef har det övergripande ansvaret för extern samverkan och kan delegera uppdrag inom organisationen i enlighet med delegationsordningen. Områdeschefer har tillsammans med enhetschefer ansvar för den interna samverkan. Områdeschefer ansvarar för att det finns rutiner och överenskommelser om samverkan mellan de enheter där det behövs. Enhetschefer har ansvar för att samverkan fungerar inom enheten och att enheten arbetar med samverkan utifrån gällande styr- och stöddokument.

I det enskilda ärendet ansvarar handläggaren för att se till att den samverkan som behövs kommer till stånd.

Intern samverkan

Ett ärende som handlar om våld i nära relationer kan aktualiseras inom socialtjänstens alla verksamhetsområden. Enheterna ska ha tydliga, skriftliga rutiner för intern samverkan. När handläggning sker hos flera enheter inom socialtjänsten ska samverkan och samhandläggning ske i så stor utsträckning som möjligt. Socialnämnden ska samverka för att samordna sina insatser så att de inte motverkar varandra. Om insatser ges till flera personer i en familj, ska samtliga insatser samordnas. Vid samordningen ska behovet av trygghet och säkerhet hos de våldsutsatta och de barn som bevittnat våld beaktas. Skyldigheten att samverka gäller med beaktande av bestämmelserna om sekretess i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) och tystnadsplikt i socialtjänstlagen (2001:453).³²

³⁰ 5 kap. 11 a § SoL

³¹ HSLF-FS 2022:39

³² HSLF-FS 2022:39

Extern samverkan

Våld i nära relationer är ett mångsidigt problem som kan kräva samverkan med flera myndigheter och organisationer. Sekretess mellan olika myndigheter kan ibland försvåra samverkan runt en brukare/patient. Samtidigt är sekretessen viktig som ett skydd för den enskilde. Med rätt kunskap om sekretesslagstiftning³³ och tystnadsplikt³⁴ kan det vara möjligt att samverka på ett bra sätt. När man behöver samarbeta runt en brukare/patient, med till exempel andra myndigheter, är det att föredra om uppgifterna kan lämnas ut med samtycke av den enskilde. Gäller det uppgifter med sekretess ska varje part inhämta samtycke från den enskilde.

När den enskilde har behov av insatser från både socialtjänsten och hälso- och sjukvården ska en samordnad individuell plan (SIP) upprättas³⁵.

Lex Sarah³⁶

Socialnämnden har en skyldighet att ha god kvalitet i sin verksamhet och att arbeta med systematiskt kvalitetsarbete. Lex Sarah bestämmelserna är till för att säkerställa att personer i behov av stöd från Socialtjänsten får dessa med god kvalitet. Missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden ska uppmärksammas och rapporteras så att systemfel kan upptäckas och kvaliteten förbättras. Bestämmelserna innebär att anställda har en skyldighet att genast rapportera missförhållanden och påtagliga risker för missförhållanden till den som bedriver verksamheten

- den som bedriver verksamheten ska utreda och avhjälpa eller undanröja det rapporterade missförhållandet utan dröjsmål
- den som bedriver verksamheten, om det visar sig att missförhållandet är allvarligt, ska snarast anmäla det till Inspektionen för Vård och omsorg (IVO)

Rutin för Lex Sarah finns inom Vård- och omsorgskontoret.

Bemötande

Socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet³⁷. I ärenden som rör våld mot närstående är det därför viktigt att stödet inriktas på att frigöra och utveckla den våldsutsattas och våldsutövarens egna resurser genom att erbjuda stöd som bygger på respekt för den enskildes behov. Rädsla och känslor av skuld och skam kan göra det svårt för personen att vända sig till utomstående för att berätta om våldet. Den nära relationen är alltså en grundläggande omständighet för Socialtjänsten att ta hänsyn till i arbetet med att ge stöd och hjälp. Det är grundläggande att den enskilda ges tillräckligt med tid och får bekräftelse på att det kan vara svårt att berätta allt på en gång. Ett professionellt bemötande kännetecknas av respekt och ödmjukhet att kunna skapa och upprätthålla en förtroendefull relation, att kunna bemöta en person i kris, hantera motstridiga intressen och konflikter samt att inte skuldbelägga.

I mötet med våldsutsatta personer är det värdefullt att känna till normaliseringsprocessen som beskrivs under punkt 2.1. Att bemöta våldsutövare kräver speciell kunskap om våldets mekanismer. Det är viktigt att synliggöra våldet för att det inte ska bagatelliseras och minimeras. Samtidigt är det också angeläget att inte skapa mer skuld- och eller skamkänslor eftersom dessa kan stå i vägen för motivationen till förändring.

³³ SFS 2023:460

³⁴ 15 kap 1 § SoL

³⁵ 2 kap. 7 § SoL

³⁶ SOSFS 2013:16

³⁷ 1 kap. 1 § SoL

Om en våldsutsatt eller våldsutövare inte vill ha hjälp ska den som möter personen förmedla att hjälp finns att få och ge kontaktuppgifter inom verksamheten, till frivilligorganisationer och information om stöd och hjälp som finns.

Tolk

Om en person som är utsatt för våld i nära relation eller har ett våldsbeteende inte behärskar svenska eller exempelvis har hörselnedsättning ska Socialtjänsten anlita tolk.³⁸ Det är viktigt att anlita en tolk som är neutral i förhållande till de inblandade. En annan förutsättning är att den utsatte litar på tolken. Tolkens kön kan ha betydelse och den utsatte bör därför tillfrågas om denne föredrar en kvinnlig eller manlig tolk. Vid behov av tolk är det viktigt att inte använda anhöriga, barn, vänner eller våldsutövaren. För personer med skyddsbehov finns det fördelar med att använda telefontolk snarare än platstolk, att anlita tolk som bor på annan ort samt att inte nämna namn eller plats under samtalet och att vara tydlig med att dessa säkerhetsåtgärder kommer att tas.

Kompetens

Det är viktigt att medarbetarna har grundläggande kompetens om våld i nära relationer. Det är angeläget att kompetens finns i hela organisationen och inte enbart hos en särskild funktion eller enstaka person. Alla anställda inom Socialtjänsten bör ha grundläggande teoretiska kunskaper inom området samt förmåga att praktiskt tillämpa dessa kunskaper. Det ska finnas kompetens för att uppmärksamma om någon är våldsutsatt, att våga fråga om detta och att kunna agera.

Socialnämndens verksamheter ska utbilda varje nyanställd i våld i nära relationer genom den webbaserade introduktionskursen ”Webbkurs om våld”³⁹.

När det gäller särskilt komplicerade ärenden, såsom hedersrelaterat våld och förtryck eller våld mot personer med funktionsnedsättning, kan det behövas fördjupad bedömning som kräver stöd av personal med särskild kompetens inom området. Socialnämnden ska använda handläggare som har avlagt svensk socionomexamen eller annan motsvarande utbildning för att utföra vissa uppgifter i Socialtjänsten som gäller barn och ungdom⁴⁰.

Vägledning för att upptäcka våldsutsatthet

Om hälso- och sjukvården och Socialtjänsten ska kunna erbjuda vård, stöd och hjälp till den som är utsatt för våld behöver utsattheten upptäckas. Därför är det viktigt att vara uppmärksam på signaler och tecken på sådan utsatthet, och att våga fråga. Att personal inom vård- och omsorgskontoret frågar om erfarenhet av våld kan underlätta för den våldsutsatta att berätta om sin situation och att söka stöd och hjälp.

I handläggningen av ärenden där det förekommer- eller misstänks förekomma våld i nära relationer ska handläggaren använda den standardiserade bedömningsmetoden FREDA⁴¹.

³⁸ 8 § Förvaltningslagen

³⁹ Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK)

⁴⁰ 3 kap. 3 a och b §§ SoL.

⁴¹ Socialstyrelsen 2014, Manual för FREDA

Vägledande material

Socialstyrelsen har tagit fram föreskrifter, allmänna råd, vägledning, utbildningsmaterial, handböcker där det ingår särskild vägledning och information gällande olika målgrupper samt meddelandeblad för att ge vägledning till kommunens tillämpning av SoL när det gäller våld i nära relationer, liksom hälso- och sjukvårdens insatser. Verksamheterna inom Vård- och omsorgskontoret ska känna till och använda dessa i sitt arbete för att uppmärksamma och ge råd och stöd.

Förslag på frågor vid våld i nära relationer, förteckning över vägledande material, utbildningsmaterial inom våld i nära relationer finns tillhandahållet av Socialstyrelsen.

Skyddade personuppgifter

Våldsutsatta som söker skydd hos Socialtjänsten kan ha skyddade personuppgifter. Det finns tre typer av skyddade personuppgifter: sekretessmarkering, kvarskrivning och fingerade personuppgifter⁴². I varje enskilt ärende som rör en person med skyddade personuppgifter är det nödvändigt att kartlägga och bedöma hotbilden och hur skyddet ska utformas för just den personen. Ytterligare information kring hur skyddade personuppgifter ska hanteras återfinns i Vård- och omsorgskontorets rutiner för hantering av skyddade personuppgifter.

Polisanmälan

Vuxna

En del våldsutsatta behöver få veta hur man gör en polisanmälan och om våldet uppnått en viss grad kan i vissa fall sekretessen brytas och personal kan anmäla till polisen. I första hand är det den våldsutsatta som bör polisanmäla men om det misstänka våldsbrottet når upp till en viss straffskala kan det innebära att sekretessen får brytas⁴³. Detta gäller brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller försök till brott vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Utifrån sekretessbrytande bestämmelse kan personal inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården under vissa förutsättningar få lämna uppgifter till Polismyndigheten i syfte att förebygga allvarligare vålds-, frids- eller sexualbrott mot närstående⁴⁴.

Polisen kan konsulteras i bedömningen om en polisanmälan bör göras eller inte.

Barn

Finns misstanke om vissa brott mot barn kan sekretessen brytas⁴⁵ vilket ger möjlighet för Socialtjänsten att göra en polisanmälan utan hinder av sekretess. Det är inte en lagstadgad skyldighet, utan lagstiftaren har gett Socialtjänsten i uppdrag att göra en professionell, självständig helhetsbedömning av när en misstanke är befogad och om nämnden kan avstå eller avvakta med en polisanmälan. Hänsyn ska ta till vad barnets bästa kräver.

⁴² [Vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning | Skatteverket](#)

⁴³ 10 kap 23 § OSL

⁴⁴ 10 kap. 18 c § OSL

⁴⁵ 10 kap. 21 § OSL

Riktlinjer för handläggningen av våldsutsatta vuxna

Förhandsbedömning

När en våldsutsatt vänder sig till socialtjänsten är det viktigt att handläggaren skyndsamt gör en hot- och riskbedömning för att avgöra om det finns omedelbart behov av skydd.

Förhandsbedömningen syftar till att ta ställning till om en utredning ska inledas.⁴⁶ Bedömningen innebär att nämnden bildar sig en uppfattning om den enskildes situation och inställning till att ta emot hjälp. Ansöker den enskilde om bistånd eller om det på annat sätt framkommer att den enskilde ställer sig positiv till att få stöd eller hjälp ska en utredning inledas.

Om en våldsutsatt inte vill ha hjälp är det ändå viktigt att berätta att hjälp finns att få och att personal kan ge kontaktuppgifter inom verksamheten, till frivilligorganisationer och information om stöd och hjälp som finns att få.

Utredning

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.⁴⁷ I ärenden som gäller våldsutsatta vuxna bör följande utredas

- det akuta behovet av stöd, hjälp och skydd
- våldets karaktär och omfattning
- våldets konsekvenser för den våldsutsatta
- hur den våldsutsatta hanterar sin situation
- hur den våldsutsattas nätverk ser ut
- om och i så fall hur den våldsutsatta behöver stöd i sitt föräldraskap och
- behovet av stöd, hjälp och skydd, både på kort och lång sikt.

Vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att tänka på att flera familje- och släktmedlemmar kan vara delaktiga i utövningen av förtrycket. Vid planering av insatser är det viktigt att rådgöra med ansvarig chef och vid behov använda sig av handläggare med specialistkunskaper inom området. Skulle den enskilde behöva någon insats under utredningstiden ska frågan utredas och avgöras genom särskilt beslut.

En utredning kan inte inledas mot den enskildes vilja, däremot kan handläggare uttrycka att oro för den enskildes säkerhet finns och att det finns hjälp att få.

Riskbedömning

En bedömning av risken för ytterligare våld ska alltid göras i utredningsförfarandet. Om den initiala bedömningen visar att det finns risk för hot och- eller våld bör den så snart som möjligt kompletteras med en strukturerad bedömning. Utredningsmall som tagits fram och utvecklas av arbetsgruppen mot våld i nära relationer ska användas.

Om samtycke finns från den enskilde kan handläggaren ta del av eventuell bedömning som Polisen gjort om risk för ytterligare våld. Socialtjänstens riskbedömning kan delges Polisen om det inte finns hinder enligt offentlighets och sekretesslagen.⁴⁸

⁴⁶ 11 kap 1§ SoL

⁴⁷ 11 kap 1§ första stycket SoL

⁴⁸ SFS 2009:400

Dokumentation

Dokumentationskraven på handläggning av ärenden inom våld i nära relationer är samma som i all övrig handläggning. Dokumentationen i ärenden som rör våldsutsatta är viktig utifrån flera aspekter. Dokumentationen kan användas som stödbevisning vid en eventuell rättsprocess. Det kan gälla berättelser om skador och händelseförlopp. E-post, sms och fotografier samt den enskildes berättelse om omständigheter och händelser är viktig. Att fullständig dokumentation finns är också viktig för att den enskilde ska kunna få rätt stöd och hjälp.

Insatser

Insatser till våldsutsatta

Våldsutsattas behov varierar från fall till fall. Insatserna ska anpassas efter behov och omständigheter i det enskilda fallet. Insatser ska kunna ges akut och på lång sikt. Utgångspunkten för vilken insats som är lämplig ska grunda sig i den våldsutsattas behov av skydd, stöd och hjälp. Det är utredningen och den tillhörande riskbedömningen som ska ligga till grund för vilka insatser som ska erbjudas. Inom enheten råd och stöd ska adekvat kompetens finnas för att kunna verkställa ett samtalsbaserat stöd till den som är utsatt för våld.

Tillfälligt boende

Bistånd i form av tillfälligt boende ska erbjudas våldsutsatta vuxna, barn som utsatts för hedersrelaterat våld eller barn som har utsatts för våld eller andra övergrepp av sin partner.

Boendet ska motsvara de behov av skydd som den våldsutsatta personen har utifrån vad som framkommer i socialtjänstens utredning och riskbedömning.⁴⁹ För att kunna erbjuda individuellt anpassade och utformade insatser krävs att socialtjänsten har kännedom om lämpliga tillfälliga boenden för olika personers behov.

Skyddat boende

Skyddat boende är en tillfällig boendeinsats för den som behöver stöd och skydd till följd av hot, våld eller andra övergrepp. Målgruppen är bred och inte särskilt definierad utan innefattar alla som behöver stöd och skydd. Det saknas avgränsning till våld i nära relationer, med motivering att insatsen även ska kunna omfatta andra med skyddsbehov, som personer i prostitution eller offer för människohandel med sexuella ändamål samt avhoppare från kriminella miljöer.

Det är kommunen som har ansvar för att det finns tillgång till skyddade boenden⁵⁰ och den kommun som fattat beslut om insatsen behåller ansvaret för stöd och hjälp, oavsett vistelsekommun. Det är inspektionen för vård och omsorg som utfärdar tillstånd till skyddade boenden och det är nämndens ansvar att säkerhetsställa att de boenden där placeringar sker har tillstånd.

Stadigvarande boende

Socialtjänsten bör också kunna erbjuda våldsutsatta personer stöd och hjälp att ordna stadigvarande boende⁵¹. Boendet kan antingen vara i hemkommunen eller i en annan kommun, beroende på hur den individuella situationen ser ut.

Öppenvårdsinsats

Socialtjänsten kan erbjuda råd och stöd i form av öppenvårdsinsats såsom stödsamtal för den våldsutsatta eller våldsutövaren.

⁴⁹ 6 kap 2 § HSLF-FS 2022:39

⁵⁰ 6 kap 2 § SoL

⁵¹ 6 kap 1 § HSLF-FS 2022:39

Ekonomiskt bistånd

Det bör finnas beredskap för att kunna handlägga ett ärende om ekonomiskt bistånd om en våldsutsatt behöver akut hjälp. Det är viktigt att den våldsutsatta har en fungerande ekonomi så att denna inte behöver återvända på grund av ekonomiska skäl. Finns behov av ekonomiskt bistånd ska ärende om ekonomiskt bistånd inledas. I det akuta skedet är skyddsbehovet det primära och tillfälligt ekonomiskt bistånd kan beviljas utan sedvanlig prövning av den behövandes egna ekonomiska förutsättningar. Bistånd till mat och övriga akuta utgifter kan beviljas i avvaktan på utredning.

Ibland kan det finnas skäl att beräkna kostnader till en högre nivå än riksnormen samt livsföringen i övrigt och våld mot närstående bör särskilt beaktas i bedömningen av den enskildes rätt till ekonomiskt bistånd. Det kan till exempel gälla vid tillfälligt höga kostnader eller när det finns behov av att omedelbart flytta till en ny eller dyrare bostad.⁵² De som drabbas av våld löper en väsentligt större risk att behöva ekonomiskt bistånd och risken kvarstår upp till 10 år efter att våldet har upphört.⁵³

Ytterligare vägledning för handläggningen finns i riktlinjer för ekonomiskt bistånd.⁵⁴

Insatser från andra

En våldsutsatt kan behöva hjälp med att komma i kontakt andra myndigheter och- eller frivilligorganisationer. Det kan exempelvis gälla hälso- och sjukvården för vård och bevisning, Skatteverket för ansökan om skyddade personuppgifter, Polismyndigheten, Försäkringskassan och frivilligorganisationer som kan stödja och bidra med kompetens.

Uppföljning och omprövning

Beviljade insatser ska följas upp regelbundet och omprövas kontinuerligt.

Underlag för analys

I kommunens verksamhetssystem ska kategorin ”Våld i nära relationer” användas eftersom det kan utgöra underlag för analys om insatserna motsvarar de behov som finns eller andra statistiska undersökningar och kvalitetsuppföljningar när det gäller våld i nära relationer. För att kunna en analys bör socialnämnden fortlöpande kartlägga förekomsten av våldsutsatta i kommunen genom att gå igenom dokumentationen i pågående ärenden, – hämta in uppgifter från lokal eller officiell statistik, och – hämta in uppgifter om förekomsten av våldsutsatta från hälso- och sjukvården, myndigheter och organisationer.⁵⁵

⁵² SOSFS 2013:1

⁵³ <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/vald-och-fortryck/vald-i-nara-relationer/>

⁵⁴ SN-2019/241

⁵⁵ 2 kap. 8 § HLSF-FS 2022:39

Riktlinjer för handläggningen av våldsutsatta barn eller barn som bevittnat våld

I socialnämndens arbete mot våld i nära relationer är barn en viktig målgrupp. Barn som riskerar att fara illa eller lever med våld i familjen behöver uppmärksammas så att de kan få det stöd och hjälp som de behöver.

Förhandsbedömning

Om det under en förhandsbedömning framkommer uppgifter om att ett barn kan ha utsatts för eller bevittnat våld ska en utredning genast inledas. Detta gäller också för de som är under 18 år och utsatts för andra övergrepp av sin partner eller utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck.

Utredning

Utredningen ska innehålla

- barnets akuta behov av stöd och hjälp akut, inklusive vård eller boende i annat hem än det egna
- våldets karaktär och omfattning,
- våldets påverkan på barnet och dess relation till föräldrarna
- barnets egen uppfattning om våldet
- båda föräldrarnas uppfattning om vad våldet får för konsekvenser för barnet
- barnets behov av stöd och hjälp, på kort och lång sikt.

En utredning bör öppnas även om våldet har upphört då barnet kan vara i behov av stöd för att bearbeta händelserna.

I handläggningen bör det även ingå utredning om någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnad, umgänge, förmyndarskap eller målsägandebiträde.⁵⁶

När utredningar om vårdnad, boende och umgänge pekar på att det kan ha förekommit eller förekommer våld i familjen är det också viktigt att informera den ansvariga enheten eller tjänstemannen inom nämnden om att det kan behöva göras en utredning.⁵⁷

Vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att tänka på att flera familje- och släktmedlemmar kan vara delaktiga i utövningen av förtrycket. Vid planering av insatser är det viktigt att rådgöra med överordnad chef och vid behov använda sig av handläggare med specialistkunskaper inom området.

Riskbedömning

En bedömning av risken för ytterligare våld ska alltid göras i utredningsförfarandet. Om den initiala bedömningen visar att det finns risk för hot eller våld bör den så snart som möjligt kompletteras med en strukturerad bedömning. Om samtycke finns kan handläggaren ta del av eventuell bedömning som Polisen gjort om risk för ytterligare våld. Socialtjänstens riskbedömning kan delges Polisen om det inte finns hinder enligt offentlighets och sekretesslagen⁵⁸ Det är viktigt att socialnämnden inte bara gör riskbedömningen vid ett tillfälle utan ser över och utvärderar om bedömningen behöver uppdateras.⁵⁹

⁵⁶ 5 kap 2 § första stycket socialtjänstförordningen

⁵⁷ 11 kap 1 § och 2 § SoL

⁵⁸ SFS 2009:400

⁵⁹ 5 kap. 2 § HSLF-FS 2022:39

Dokumentation

Dokumentationskraven på handläggning av ärenden inom våld i nära relationer är samma som i all övrig handläggning. Förutom att lagen ställer krav på dokumentation så är dokumentationen i ärenden som rör våldsutsatta viktig utifrån flera aspekter. Dokumentationen kan användas som stödbevisning vid en eventuell rättsprocess. Det kan gälla berättelser om skador och händelseförlopp. Har barnet skyddade personuppgifter finns specifika rutiner eftersom ett särskilt säkerhetstänk behövs.

Insatser

Om ett våldsutsatt barn eller ett barn som bevittnat våld behöver stöd och hjälp med anledning av våldet, akut eller på kort eller lång sikt, ska socialnämnden erbjuda barnet insatser med utgångspunkt i dess olika behov av skydd, råd och stöd, vård och behandling. Utredningen, inklusive den aktuella riskbedömningen, ska ligga till grund för bedömningen av vilka insatser som ska erbjudas.⁶⁰

Insatserna som rör barn ska samordnas och resultatet följas upp.

Socialtjänsten ansvarar för att ta ett helhetsgrepp och se till att hela familjen får den hjälp och det stöd som respektive person behöver. De insatser som ges ska genomföras med beaktande av behovet av trygghet och säkerhet hos våldsutsatta eller barn som bevittnat våld. Även våldsutövare ska erbjudas insatser i syfte att upphöra med våldet.

Barnahus

När ett barn har blivit utsatt för våld eller sexuella övergrepp är det många yrkesgrupper och myndigheter som kopplas in. Samverkan sker via Barnahus, som är en tvärprofessionell verksamhet mellan Åklagarmyndigheten, polismyndigheten, socialtjänsterna i Uppsala län, Rättsmedicinalverket och region Uppsala.

Syftet är att alla som arbetar med barn och ungdomar ska komma och lyssna på barnet vid ett och samma tillfälle. Oftast behöver barnet bara komma en gång, men ibland behöver man komma tillbaka till Barnahus för att berätta mer.

En grundtanke är att höja kvaliteten i utredningarna och på så sätt kunna fria eller fälla fler misstänkta förövare i domstol. De brott som främst avses är fysisk och psykisk misshandel, olaga hot, fridskränkning, sexualbrott samt hedersrelaterade brott.

Målgruppen är barn och ungdomar upp till 18 år, med särskilt fokus på barn under 15 år som misstänks vara utsatta för allvarliga brott i nära relationer.

Tillfälligt boende eller placering

Bistånd i form av tillfälligt boende kan erbjudas våldsutsatta barn, barn som utsatts för hedersrelaterat våld eller barn som har utsatts för våld eller andra övergrepp av sin partner.

Bistånd kan vid behov beviljas till jourhemsplacering, familjehem, HVB eller stödboende.

Skyddat boende

Skyddat boende i socialtjänstlagen är en boendeinsats till den som behöver stöd och skydd till följd av hot, våld eller andra övergrepp. Barn som följer med en vårdnadshavare till ett skyddat boende ska bedömas och beviljas insatsen individuellt, och socialnämnden ska ansvara för att tillgodose barnets behov av stöd- och hjälpinsatser.

⁶⁰ 6 kap. 3 § HSLF-FS 2022:39

Insatsen ska följas upp på samma sätt som när barn placeras på HVB eller i familjehem, och övervägas var sjätte månad⁶¹. Placering på skyddat boende förutsätter att vårdnadshavaren är över 18 år och är beviljad insatsen skyddat boende. Lagstiftningen ställer krav på vad som får räknas som ett skyddat boende. Det är inspektionen för vård och omsorg som utfärdar tillstånd till skyddade boenden och det är nämndens ansvar att säkerhetsställa att de boenden där placeringar sker har tillstånd. Denna placeringsform för barn omfattar endast de boenden som uppfyller de krav på skydd för att få benämnas som skyddat boende.

I de fall där det finns samtycke från båda vårdnadshavarna till placering av barnet tillsammans med den ena vårdnadshavaren på skyddat boende, beviljas insatsen med stöd av socialtjänstlagen, 4 kap 1 § SoL. I de fall där samtycke saknas från den vårdnadshavare som barnet inte placeras med, ska ansökan hos förvaltningsrätten göras och insatsen beviljas med stöd av lag om placering av barn på skyddat boende enligt 3 kap 3 §. Om det finns behov, kan nämnden bevilja ett barn omedelbar insats i form av skyddat boende om den vårdnadshavare som barnet placeras med är myndig och samtycker till insatsen.

Inom ramen för samma lag har nämnden möjlighet att besluta om hemlighållande av vistelseort samt begränsning av umgänge för den vårdnadshavare som barnet inte är placerad med. Vårdnadshavaren som barnet är placerad med får ensam bestämma om hälsoundersökning och insatser enligt Socialtjänstlagen med anledning av insatsen placering i skyddat boende. Vårdnadshavare får också bestämma om byte av skola eller förskola med anledning av placeringen. Separata rutiner för hanteringen av ärenden där barn placeras på skyddat boende ska vara upprättade och aktuella för att säkerställa rättssäkerhet.

Ekonomiskt bistånd

I undantagsfall kan det även bli aktuellt att socialnämnden ger ekonomiskt bistånd direkt till barnet utan att beakta föräldrarnas underhållsskyldighet. Detta gäller endast då det råder en stark konflikt mellan barnet och föräldrarna och barnet är utsatt för våld eller andra övergrepp av närstående.

Ekonomiskt bistånd handläggs av Vuxenheten. Riktlinjer för ekonomiskt bistånd ger ytterligare vägledning för handläggningen⁶².

Uppföljning och omprövning

Beviljade insatser ska följas upp regelbundet och omprövas kontinuerligt.

Underlag för analys

I verksamhetssystemet ska anmälningsorsak ”Våld inom familjen eller bland andra närstående” användas eftersom det kan utgöra underlag för analys om insatserna motsvarar de behov som finns eller andra statistiska undersökningar och kvalitetsuppföljningar när det gäller våld i nära relationer.

Riktlinjer för handläggningen av våldsutövare

I socialnämndens arbete mot våld i nära relationer är våldsutövare en viktig målgrupp. För att våldet ska upphöra bör även våldsutövares behov av stöd utredas så att de kan få det stöd och hjälp som de behöver.⁶³ Behovet av insatser för våldsutövare ska utredas på ett strukturerat sätt som utredningarna för de som utsätts för - eller bevittnat våld. Riktlinjerna för handläggning av

⁶¹ 6 kap 8 § SoL

⁶² SN 2019/241

⁶³ 5 kap. 11 a § SoL

våldsutövare syftar till att vägleda medarbetare vid vård- och omsorgskontoret i hur man genomför dessa utredningar och bedömer behovet av insatser för våldsutövare. I arbetet med våldsutövare är det avgörande att alltid prioritera säkerheten för de som har utsatts för våld eller andra övergrepp samt deras närstående. Detta gäller särskilt om den våldsutsatta exempelvis är ett barn eller lever i en hederskultur, eller om den våldsutsatta har en särskilt utsatt ställning på grund av en funktionsnedsättning. För att säkerställa säkerheten för de våldsutsatta och deras närstående, inklusive att beakta barnperspektivet, bör dessa aspekter integreras i utredningsprocessen.

Förhandsbedömning

När en våldsutövare vänder sig till socialtjänsten är det viktigt att handläggaren skyndsamt gör en hot- och riskbedömning för att avgöra om det finns omedelbart behov av skydd för våldsutsatta i våldsutövarens närhet samt om enheten för barn- och familj bör underrättas.

Förhandsbedömningen syftar till att ta ställning till om en utredning ska inledas.⁶⁴ Bedömningen innebär att nämnden bildar sig en uppfattning om den enskildes situation och inställning till att ta emot hjälp. Ansöker den enskilde om bistånd eller om det på annat sätt framkommer att den enskilde ställer sig positiv till att få stöd eller hjälp ska en utredning inledas. Om det under förhandsbedömningen framkommer att en våldsutövare inte vill ha hjälp kan inte en utredning inledas mot dennes vilja. Dock är det ändå viktigt att berätta att hjälp finns att få och att personal kan ge kontaktuppgifter inom verksamheten, till frivilligorganisationer och information om stöd och hjälp som finns att få.

Utredning

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.⁶⁵ I ärenden som gäller våldsutövande bör följande utredas

- våldets karaktär och omfattning, kartläggning av våldet
- våldets konsekvenser för våldsutövaren och för barnen
- hur våldsutövare hanterar sin situation
- vilka beteendeproblem som våldsutövaren har
- hur våldsutövarens syn på sitt ansvar ser ut
- vilken motivation till förändring/hjälp våldsutövaren har
- hur den våldsutövarens nätverk ser ut
- om och i så fall hur våldsutövaren behöver stöd i sitt föräldraskap och
- behovet av stöd både på kort och lång sikt.

Vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att tänka på att flera familje- och släktmedlemmar kan vara delaktiga i utövningen av förtrycket. Vid planering av insatser är det viktigt att rådgöra med ansvarig chef och vid behov använda sig av handläggare med specialistkunskaper inom området. Skulle den enskilde behöva någon insats under utredningstiden ska frågan utredas och avgöras genom särskilt beslut.

Dokumentation

Dokumentationskraven på handläggning av ärenden inom våld i nära relationer är samma som i all övrig handläggning. Dokumentationen i ärenden som rör våld är viktig utifrån flera aspekter. Dokumentationen kan användas som bevisning vid en eventuell rättsprocess. Det kan gälla berättelser om skador och händelseförlopp. E-post, sms och fotografier samt den enskildes

⁶⁴ 11 kap 1 § SoL

⁶⁵ 11 kap 1 § första stycket SoL

berättelse om omständigheter och händelser är viktig. Att fullständig dokumentation finns är också viktig för att den enskilde ska kunna få rätt stöd och hjälp.

Förhållningssätt

Precis som vid våldsutsatthet kan frågor om våldsutövande behöva ställas fler än en gång. Ofta vill inte den som har utövat våld kännas vid detta och svarar nej på frågan, men om våldsutövaren är i ett läge där hen känner sig motiverad till förändring kan en fråga göra stor skillnad. Våldsutövande kan vara en brottslig handling vilket kan minska benägenheten att prata om sådant beteende. Många våldsutövare, exempelvis utövare av mer allvarligt våld, kontrollerande våld eller våld i en hederskontext, ser sällan våldet som ett eget ansvar och är därmed inte motiverade att förändra sitt beteende, vilket även kan påverka benägenheten att berätta om våldsutövande för personal. Även personer som utövat mindre allvarligt våld kan ha svårt att se sitt agerande som våld vilket kan leda till nekande svar. När man frågar om förekomst av våldsutövande kan det därför vara viktigt att frågan ställs på ett sätt som bjuder in till samtal då det kan underlätta för personen att prata om sina upplevelser av situationen. Det kan också vara en fördel att i samtal med en person som kanske utövat våld inge hopp om att en förändring är möjlig.⁶⁶

Insatser

Inom socialnämndens ansvarsområde ingår att verka för att vuxna som utövar våld mot närstående förändrar sitt beteende. Socialnämnden ska erbjuda våldsutövaren insatser som är anpassade utifrån dennes specifika förutsättningar och behov⁶⁷. Vid bedömningen av lämpliga insatser bör nämnden ta hänsyn till faktorer som påverkar våldsutövarens mottaglighet för insatser och risken för återfall.⁶⁸ Mottagligheten kan vara relaterad till aspekter som individens förmåga att hantera sina impulser och känslor samt motivation och insikt om problematiken. Risken för återfall bör bedömas noggrant, och det finns etablerade riskbedömningsverktyg som kan vara till hjälp i denna process.

Insatser till våldsutövare

Insatser till våldsutövaren är av avgörande betydelse för att förebygga att våldet upprepas.⁶⁹ Nämnden ska erbjuda våldsutövare insatser som syftar till att de förändrar sitt beteende och upphör med att utöva våld vilket förtydligas i Socialstyrelsens föreskrifter. Vid beslut om insatser för våldsutövare är det särskilt viktigt att beakta säkerheten för den som utsätts eller har utsatts för våld eller andra övergrepp och dennes närstående. Inom enheten för råd och stöd bör det finnas adekvat kompetens för att kunna erbjuda samtalsbaserat stöd till den person som är våldsutövare.

Öppenvårdsinsats

Socialtjänsten kan erbjuda råd och stöd i form av öppenvårdsinsats såsom stödsamtal för våldsutövaren. Knivsta har både service- och individuellt biståndsbeprövade insatser. Utan biståndsbeslut kan en våldsutövare få fem samtal, men kan bli lotsade vidare om behovet kvarstår efter dessa samtal.

Insatser från andra

En våldsutövare kan behöva hjälp med att komma i kontakt andra myndigheter och- eller frivilligorganisationer.

⁶⁶ Våld i nära relationer, Socialstyrelsens handbok 2023 s.46

⁶⁷ 4 kap. 1 eller 2 § SoL

⁶⁸ Prop. 2020/21:163 Förebyggande av våld i nära relationer s. 20.

⁶⁹ Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer, Socialstyrelsen 2020

Uppföljning och omprövning

Beviljade insatser ska följas upp regelbundet och omprövas kontinuerligt. Efter att insatser har satts in för våldsutövaren, följ upp regelbundet för att utvärdera framsteg och säkerställa efterlevnad av eventuella skyddsbeslut eller rättsliga åtgärder. Rapportera och dokumentera noggrant allt arbete och alla beslut som tas gällande våldsutövaren. Vidare är det viktigt att förstå att genomförande av en insats inte alltid leder till en förändring hos individen. Därför kan regelbundna behovs- och riskbedömningar behöva genomföras, både inför beslut om nya insatser och som en del av uppföljningen av befintliga insatser.

Underlag för analys

I kommunens verksamhetssystem ska kategorin ”Våld i nära relationer” användas eftersom det kan utgöra underlag för analys om insatserna motsvarar de behov som finns eller andra statistiska undersökningar och kvalitetsuppföljningar när det gäller våld i nära relationer.

Rutiner

Det ska finnas interna rutiner som säkerställer att socialnämndens verksamheter uppnår de krav som föreskrivs i HSLF-FS 2022:39 och att arbetet utformas i enlighet med socialnämndens mål och anpassas utifrån respektive verksamhet.

Referenser

- SFS 1962:700 Brottsbalken
- SFS 2001:453 Socialtjänstlagen (SoL)
- SFS 2001:937 Socialtjänstförordning
- SFS 2009:400 Offentlighets- och sekretesslagen (OSL)
- SFS 2017:900 Förvaltningslag
- SFS 2018:1197 Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter
- SFS 2023:460 Lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)
- HSLF-FS 2022:39 Ändring av SOSFS 2014:4
- SOSFS 2013:1 Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd
- SOSFS 2013:16 Ändring i föreskrifterna och allmänna råden (SOSFS 2011:5) om Lex Sarah
- Socialstyrelsen 2023, termbank
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid (nck.se)
- Nationellt Centrum för Kvinnofrid (nck.se), Hbtqi-personers utsatthet för våld i nära relationer
- Regeringens proposition 2019/20:131, Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet
- Socialstyrelsen 2014, Manual för FREDA
- Socialstyrelsen 2020, Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer
- Socialstyrelsen 2021, meddelandeblad nr 5/2021
- Socialstyrelsen 2022, meddelandeblad nr 3/2022
- Socialstyrelsen 2023, Våld i nära relationer, Handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården
- Brottsförebyggande rådet 2014, Brott i nära relationer - En nationell kartläggning. Stockholm: Rapport 2014:8
- Lundgren, Eva, Våldets normaliseringsprocess, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS, Stockholm, 2004)
- Skatteverket Vägledning för hantering av sekretessmarkerade personuppgifter i offentlig förvaltning | Skatteverket
- Kunskapsguiden Våld i nära relationer
- SN-2019/241 Riktlinjer för försörjningsstöd och ekonomiskt bistånd till livsföring i övrigt
- SN-2021/132 Riktlinjer för arbetet mot våld i nära relationer
- SN-2023/252 Hantering av skyddade personuppgifter Rutiner för vård och omsorgskontoret.

